

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
OŚRODEK INFORMACJI 693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23 00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/81/2006

ZNACZENIE RELIGII W ŻYCIU POLAKÓW

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, MAJ 2006

PRZEDRUK I ROZPOWSZECHNIANIE MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- ❑ Polacy, jako zadeklarowani katolicy (96% deklaracji), stosunkowo wysoko oceniają własną religijność - 69% z nich uznaje się za osoby religijne, w tym co piąty (21%) twierdzi, iż jest bardzo zaangażowany religijnie.
- ❑ Religia stanowi dość istotny element codziennej egzystencji Polaków. Zdecydowana większość ankietowanych (77%) ocenia jej rolę w swoim życiu jako ważną, a jedynie dla co ósmego (12%) nie ma ona większego znaczenia. W szerszym kontekście wiara religijna jako wartość schodzi jednak na nieco dalszy plan. Znacznie wyżej cenione są: zdrowie oraz rodzina, a także uczciwość, praca, szacunek innych osób oraz spokój.
- ❑ Znaczenie nadawane religii w codziennym życiu, podobnie jak samoocena religijności, jest wprost proporcjonalne do wieku respondentów. Starsi badani znacznie częściej niż młodszy uznają religię za bardzo ważną wartość w życiu (szczególnie znaczenie ma ona dla osób w wieku 65 lat i starszych). Odwrotna zależność dotyczy natomiast takich cech społeczno-demograficznych jak wykształcenie oraz wielkość miejsca zamieszkania. Im wyższy stopień edukacji respondentów oraz im większa miejscowość, w której mieszkają, tym mniejsze znaczenie nadawane religii w codziennym życiu. Religia okazuje się ponadto wyraźnie istotniejszym elementem życiowym dla kobiet niż dla mężczyzn, a dla osób o prawicowych poglądach politycznych jest znacznie ważniejsza niż dla badanych o orientacji centrowej, czy też - zwłaszcza - lewicowej.
- ❑ W ogólnej percepcji Polaków nie znajduje odzwierciedlenia teza o postępującym procesie sekularyzacji w sensie zmniejszenia znaczenia religii w życiu osobistym, rodzinnym, narodowym i ogólnoswiatowym. Przekonani są oni raczej o stabilnej roli religii w tych wymiarach życia społecznego, a nawet o wzroście jej znaczenia, zwłaszcza w kontekście narodowym.

Obraz Polaka-katolika nie pozostaje wyłącznie konstruktem teoretycznym. Jak się bowiem okazuje wiara katolicka stanowi ważny element autoidentyfikacji Polaków, a w efekcie - konstytutywny składnik narodowej tożsamości obywateli. Przytłaczająca większość badanych (96%) określa się mianem katolików, prawie tyle samo osób (95%) uważa się za wierzących, a niemal dwie trzecie (63%) deklaruje, że oprócz tego, że wierzy, stosuje się również do nauczania Kościoła. Dość silne jest także przywiązanie Polaków do praktyk religijnych. Uczestnictwo w mszach, nabożeństwach lub spotkaniach religijnych co najmniej raz w tygodniu deklaruje ponad połowa badanych (56%), niemal co piąty (19%) przyznaje, że w tego typu praktykach uczestniczy raz lub dwa razy w miesiącu, a co szósty (17%) kilka razy w roku. Do permanentnej absencji w tym zakresie przyznaje się zaledwie 8% ankietowanych¹.

W jednym z naszych ostatnich badań² postanowiliśmy skonfrontować deklaracje wiary i religijności Polaków z faktycznym znaczeniem religii w ich codziennej egzystencji oraz z postrzeganiem jej roli w rodzinnym, narodowym i globalnym kontekście.

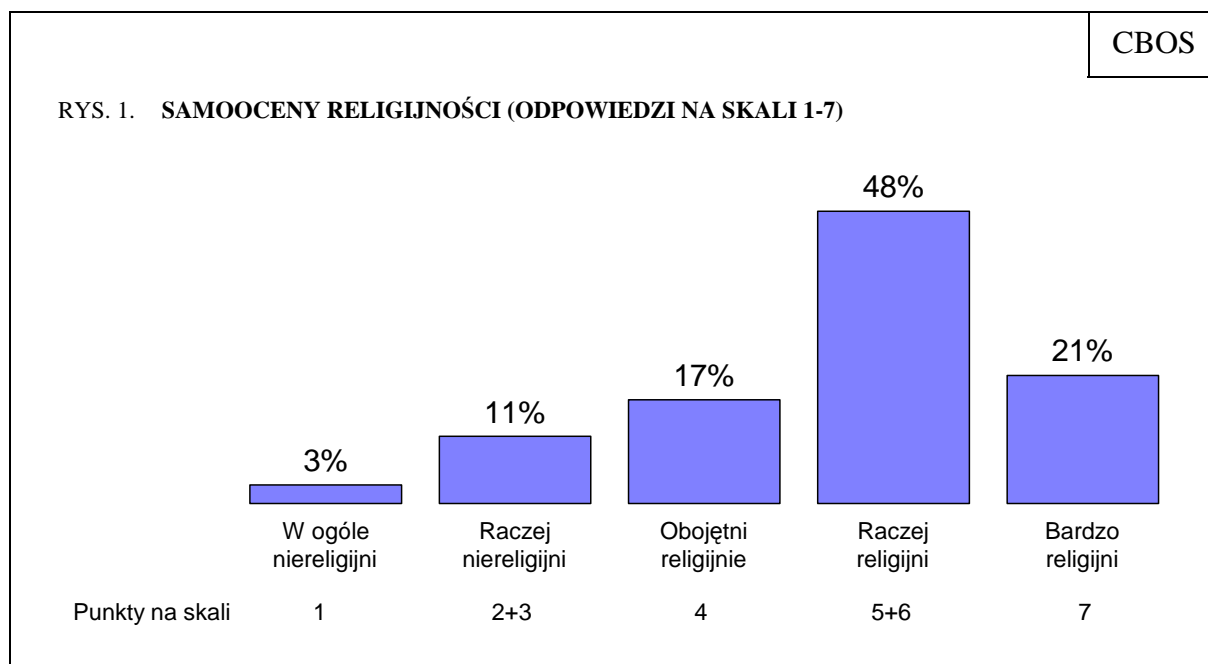
AUTODEKLARACJE RELIGIJNOŚCI

Respondenci zapytani o swoją religijność, bez względu na to, czy aktywnie uczestniczą w obrzędach kościelnych czy też nie biorą w nich udziału, w zdecydowanej większości uznali się za religijnych (69%), w tym co piąty (21%) określił się mianem bardzo

¹ Dane pochodzą wprawdzie z ostatniego sondażu, jednak z poprzednich badań wynika, że stabilne są zarówno autodeklaracje wiary Polaków, jak też poziom praktyk religijnych w społeczeństwie. Od początku monitoringu pozostają one na niemal niezmiennym poziomie. Zob. B. Roguska, B. Wciórka, *Religijność i stosunek do Kościoła katolickiego*, w: „Polska, Europa, Świat”, Warszawa 2005, s. 319-323 oraz komunikaty CBOS, m.in.: „Więzi Polaków z Janem Pawłem II, Kościołem i religią”, kwiecień 2006; „Religijność Polaków na przełomie wieków”, kwiecień 2001; „Religijność Polaków w III RP”, marzec 1999; „Wiara Polaków”, maj 1997.

² Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (191) przeprowadzono w dniach 1-4 kwietnia 2006 roku na liczącej 1025 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

religijnego. Jeden na sześciu badanych (17%) mówiąc o swojej religijności wskazywał centralny (4) punkt na 7-stopniowej skali, oznaczający obojętność w tym względzie, a tylko 14% ankietowanych uznało się za niereligijnych, z czego jedynie czterech na stu (4%) wybierało skrajny punkt na skali, wskazujący na całkowitą areligijność.

Pytając o subiektywną ocenę religijności Polaków zaznaczyliśmy wprawdzie, że nie musi ona oznaczać poziomu uczestnictwa w praktykach religijnych, jak się jednak okazuje właśnie ten element najsilniej różnicuje samoocenę badanych w tym względzie (Tau b Kendalla = 0,467). Można zatem przypuszczać, że religijność w mniemaniu Polaków w znaczącym stopniu utożsamiana jest z „kościelnością”, a więc uczestnictwem w praktykach religijnych.

Osoby partycypujące we mszach, nabożeństwach lub spotkaniach religijnych częściej niż raz w tygodniu określały się zwykle jako bardzo religijne (punkt 7 na skali), a praktykujący minimum raz w miesiącu, wybierali głównie punkty 5 i 6, oznaczające „religijność umiarkowaną”. Badani sporadycznie uczestniczący w praktykach religijnych (kilka razy w roku) stosunkowo najczęściej określali swoją religijność jako obojętną (wybierając centralny punkt na skali), a w ogóle niepraktykujący koncentrowali się w ocenie własnej religijności głównie na początkowych punktach skali, oznaczających zupełną lub umiarkowaną areligijność.

Tabela 1

Uczestnictwo w praktykach religijnych	Samooceny religijności (na skali 1-7)				
	w ogóle niereligijni (1)	raczej niereligijni (2+3)	obojętni religijnie (4)	raczej religijni (5+6)	bardzo religijni (7)
	w procentach				
Kilka razy w tygodniu	0	0	7	31	62
Raz w tygodniu	0	2	14	61	23
Raz-dwa razy w miesiącu	0	7	17	58	18
Kilka razy w roku	1	30	36	29	5
W ogóle nieuczestniczący	34	40	13	5	8

Samoocena religijności istotnie zależy ponadto od wieku respondentów, ich płci, poziomu wykształcenia, wielkości zamieszkiwanej miejscowości, a w pewnym stopniu również od ich statusu materialnego.

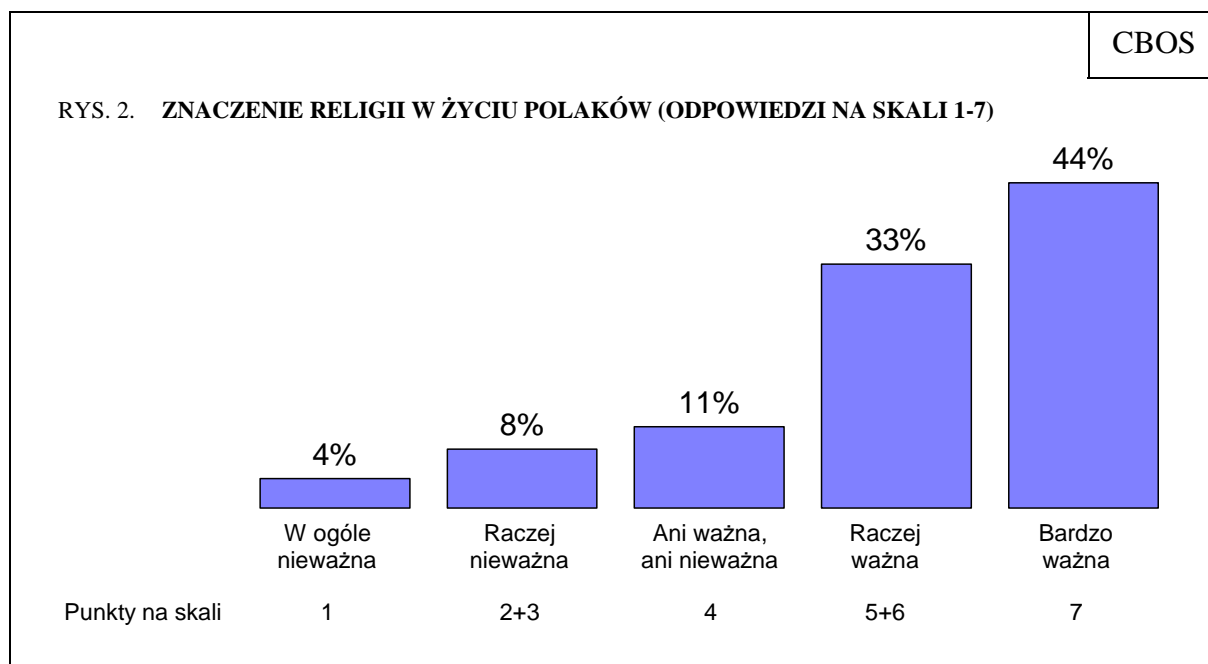
Jako bardzo religijni określają się głównie najstarsi ankietowani (mający 65 lat i więcej). Cechą tą znacznie częściej charakteryzują się kobiety niż mężczyźni.

Deklaratywny poziom religijności wyraźnie maleje natomiast wraz ze wzrostem wykształcenia respondentów. Do kategorii bardzo religijnych najrzadziej zaliczają się osoby z wyższym wykształceniem (5%), najczęściej zaś - badani na podstawowym poziomie edukacji (38%). Samoocena religijna wyraźnie słabnie również wraz ze wzrostem wielkości miejsca zamieszkania. Za stosunkowo najmniej religijnych uważają się mieszkańcy największych polskich miast, natomiast względnie wysoka odczuwana religijność cechuje osoby zamieszkałe na wsiach, jak również mieszkańców najmniejszych miast.

W grupach wydzielonych ze względu na status materialny areligijność stosunkowo najczęściej przypisują sobie osoby o najwyższych dochodach w przeliczeniu na osobę, natomiast najmniej zarabiający częściej niż pozostali zaliczają siebie do bardzo religijnych (zobacz tabele aneksowe).

WARTOŚĆ RELIGII W CODZIENNYM ŻYCIU

Religia postrzegana jest przez Polaków jako istotny element ich codziennej egzystencji. Nieco ponad trzy czwarte ankietowanych (77%) ocenia jej rolę w swoim życiu jako ważną (punkty 5-7 na 7-stopniowej skali), w tym ponad dwie piąte (44%) nawet jako bardzo ważną (punkt 7). Co ósmy badany (12%) deklaruje brak istotnego znaczenia religii w swoim życiu, w tym tylko czterech na stu (4%) zupełnie ją dyskredytuje (wybór skrajnego punktu na skali). Co dziewiąty respondent (11%) wyraża obojętny stosunek do religii (środkowy punkt skali).

Pomimo wysokiego znaczenia przypisywanego religii w codziennym życiu, w szerszym kontekście wartości wiara religijna schodzi na dalszy plan. Jako na jeden z pięciu najważniejszych elementów codziennego życia wskazała na nią jedynie nieco ponad jedna czwarta badanych (28%). Zdecydowanie większe znaczenie przypisywano takim wartościom, jak: spokój (42%), szacunek innych ludzi (42%), praca zawodowa (45%) czy też życiowa uczciwość (53%). Jako bezkonkurencyjne w hierarchii wartości najbardziej cenionych w życiu pozostają tradycyjnie: zdrowie (80%) oraz szczęście rodzinne (79%)³.

Należy jednak zauważyć, że wiara religijna okazuje się istotniejszą wartością życiową niż chociażby wykształcenie (23%), patriotyzm (21%), przyjaźń (17%), wolność słowa (17%) czy też posiadanie bogactwa (12%). Stanowi ona ponadto o wiele większą wartość niż uczestnictwo w kulturze (6%), przygody i wrażenia (6%), partycypacja w demokratycznym życiu społeczno-politycznym (5%) czy tym bardziej osiągnięcie sukcesu i sławy (3%).

³ Wprawdzie wśród cenionych wartości rodzina pozostaje w czołówce, ale - jak wynika z innych badań - niekoniecznie stanowi ona elementarny komponent udanego życia. Wyższe znaczenie w tym kontekście przypisywane jest odpowiedniej sytuacji materialnej. Zob. komunikat CBOS: „Co jest w życiu najważniejsze?”, maj 2006.

RYS. 3. LUDZIE KIERUJĄ SIĘ RÓŻNYMI WARTOŚCIAMI W ŻYCIU. Z PODANEJ NA KARCIE LISTY PROSZĘ WSKAZAĆ NA 5 WARTOŚCI, KTÓRE UWAŻA PAN(I) ZA NAJWAŻNIEJSZE W SWOIM CODZIENNYM ŻYCIU

Deklarowana wartość religii w życiu Polaków jest tym wyższa, im wyższy poziom ich religijności, wynikającej zarówno z subiektywnych ocen (Tau b Kendalla = 0,595), jak też z częstości uczestniczenia w praktykach religijnych (Tau b Kendalla = 0,499).

Tabela 2

Na ile religia ważna jest w Pana(i) życiu?	Udział w praktykach religijnych					Subiektywna ocena religijności				
	kilka razy w tygodniu	raz w tygodniu	1-2 razy w tygodniu	kilka razy w roku	w ogóle	bardzo religijni	raczej religijni	obojętni religijnie	raczej niereligijni	w ogóle niereligijni
	w procentach									
W ogóle nieważna	1	0	0	2	39	0	0	0	9	82
Raczej nieważna	0	2	4	26	27	0	2	11	46	18
Ani ważna, ani nieważna	0	5	16	26	13	1	7	30	22	0
Raczej ważna	9	36	46	31	13	9	49	35	16	0
Bardzo ważna	89	56	33	16	9	90	42	24	6	0

Znaczenie nadawane religii w codziennym życiu, podobnie jak samoocena religijności, jest również wprost proporcjonalne do wieku respondentów. Starsi badani znacznie częściej niż młodszy uznają religię za wartość bardzo ważną w życiu (szczególnie znaczenie ma ona dla osób w wieku 65 lat i starszych). Odwrotna zależność dotyczy natomiast takich cech socjodemograficznych jak wykształcenie oraz wielkość miejsca zamieszkania. Im wyższy stopień edukacji respondentów oraz im większa miejscowość, w której mieszkają, tym mniejsze znaczenie nadawane religii w codziennym życiu.

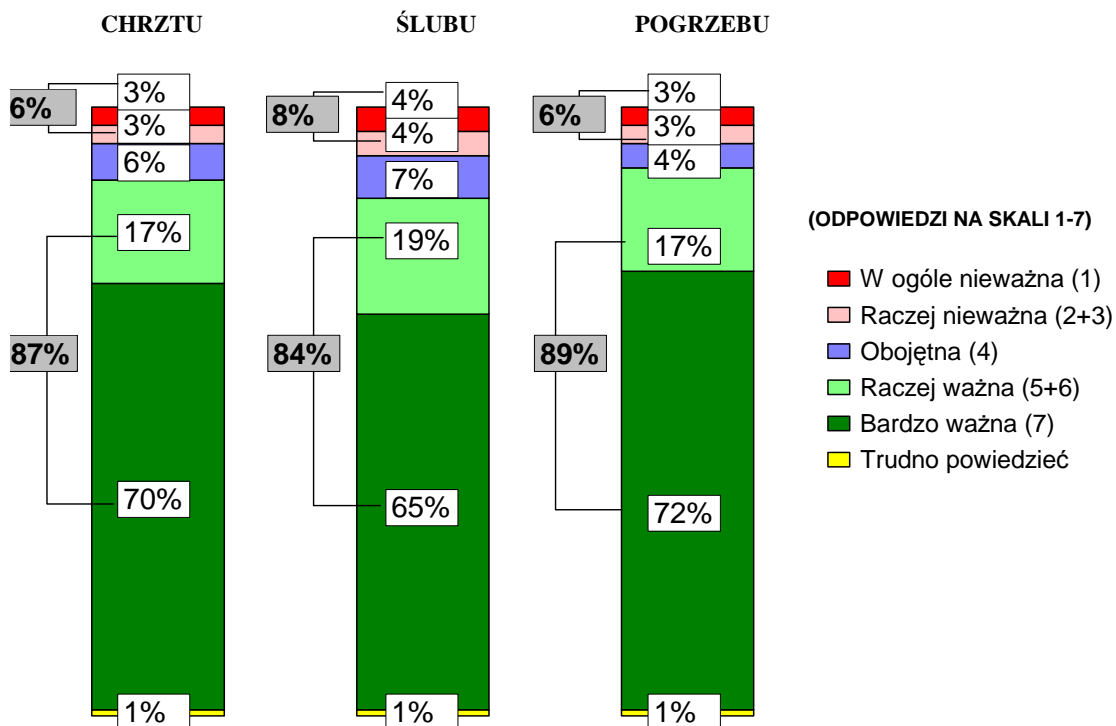
Religia okazuje się ponadto wyraźnie istotniejszym elementem życiowym dla kobiet niż dla mężczyzn, a dla osób o prawicowych poglądach politycznych jest znacznie ważniejsza niż dla badanych o orientacji centrowej czy też - zwłaszcza - lewicowej (zob. tabele aneksowe).

ISTOTA NIEKTÓRYCH OBRZĘDÓW RELIGIJNYCH

Bardzo istotne znaczenie, jak się okazuje, mają dla Polaków obrzędy religijne związane z takimi wydarzeniami z życia, jak narodziny, małżeństwo czy śmierć. Aż 89% ogółu badanych za ważną uznaje ceremonię pogrzebu, z czego dla niemal trzech czwartych (72%) obrzęd ten ma szczególną wartość. Podobnie oceniają oni istotę chrztu - dla 87% z nich ceremonia ta stanowi istotny element w życiu, w tym dla 70% badanych jest ona bardzo ważna. Nieco mniejsze znaczenie, choć i tak relatywnie duże, nadają respondenci kościelnym obrzędom związanym z zawarciem związku małżeńskiego. Ceremonię ślubu uznaje za ważną 84% badanych, w tym dwie trzecie (65%) przypisuje jej bardzo duże znaczenie.

RYS. 4. JAK WAŻNE JEST DLA PANA(I), ŻEBY ISTOTNYM MOMENTOM ŻYCIOWYM, TAKIM JAK NARODZINY, ŚLUB CZY ŚMIERĆ, TOWARZYSZYŁ OBRZĄDEK RELIGIJNY?

NA ILE WAŻNA JEST CEREMONIA:

Wprawdzie znaczenie nadawane analizowanym obrzędom w znacznym stopniu odpowiada parametrom religijności, a więc szczególnie wyraźne jest wśród osób regularnie praktykujących religijnie, mających 65 lat i więcej, mieszkających na wsiach i w najmniejszych miastach oraz mających wykształcenie podstawowe, ale - jak się okazuje - zależności w tym kontekście nie są tak bardzo silne jak w przypadku samoidentyfikacji religijnej czy oceny znaczenia religii w codziennym życiu.

Mimo iż badani uznający się za osoby areligijne oraz deklarujący absencję lub jedynie sporadyczne uczestnictwo w praktykach religijnych częściej niż pozostali kontestują znaczenie ceremonii chrztu, ślubu czy pogrzebu, również oni dość często uznają omawiane obrzędy za ważne. Wskazuje to na znaczne przywiązanie polskiego społeczeństwa do tradycji religijnych.

Tabela 3

	Udział w praktykach religijnych					Subiektywna ocena religijności				
	kilka razy w tygodniu	raz w tygodniu	raz-dwa razy w tygodniu	kilka razy w roku	w ogóle	bardzo religijni	raczej religijni	obojętni religijnie	raczej niereligijni	w ogóle niereligijni
	w procentach									
CEREMONIA CHRZTU										
W ogóle nieważna	2	2	0	1	25	2	1	2	3	58
Raczej nieważna	0	1	1	6	18	0	1	2	15	19
Ani ważna, ani nieważna	1	3	4	15	15	2	2	15	20	10
Raczej ważna	2	14	23	27	12	3	18	25	29	0
Bardzo ważna	94	81	72	51	29	93	78	56	33	13
CEREMONIA ŚLUBU										
W ogóle nieważna	1	2	1	4	30	2	1	3	10	65
Raczej nieważna	0	1	2	7	16	0	1	7	13	16
Ani ważna, ani nieważna	0	4	8	18	12	2	3	17	22	3
Raczej ważna	6	17	25	27	17	3	23	26	27	3
Bardzo ważna	92	76	65	45	25	93	72	47	29	13
CEREMONIA POGRZEBU										
W ogóle nieważna	1	2	0	0	24	1	1	2	4	54
Raczej nieważna	1	1	0	5	12	0	1	4	10	17
Ani ważna, ani nieważna	1	2	2	11	16	1	1	11	17	8
Raczej ważna	2	14	24	25	24	4	18	24	32	8
Bardzo ważna	95	81	73	58	25	94	79	59	37	13

W przeciwieństwie do deklaracji religijności sytuacja materialna respondentów pozostaje bez istotnego wpływu na oceny znaczenia kościelnych ceremonii chrztu, ślubu czy pogrzebu.

PRZEMIANY ZNACZENIA RELIGII

Wraz z procesami transformacji ustrojowej i gospodarczej w Polsce pojawiały się różne scenariusze przeobrażeń w sferze religijności. W jednym z nich, odnoszącym się do ogólnej teorii sekularyzacji, zakładano między innymi radykalne zmniejszenie się znaczenia religii w życiu społecznym oraz odejście obywateli od religijności instytucjonalnej.

Jak się jednak okazuje, obiektywne dane odnoszące się do polskiej rzeczywistości nie wskazują na istotne zmiany znaczenia religii w życiu Polaków. Wyniki wieloletnich badań świadczą o tym, iż zarówno wiara, jak i religijność obywateli pozostają na stałym - wysokim poziomie. Imponujące są również indeksy autodeklaracji religijności Polaków⁴.

Teza sekularyzacyjna, w jej ogólnym rozumieniu, nie znajduje też odzwierciedlenia w percepcji respondentów, którzy - dla jej zweryfikowania - mieli za zadanie ocenić obecne znaczenie religii w różnych wymiarach rzeczywistości, w odniesieniu do niedookreślonej przeszłości.

Najbardziej niejednoznaczna okazuje się ocena obecnego znaczenia religii w wymiarze globalnym. Niemal takie same są odsetki osób przekonanych o wzroście znaczenia religii w świecie (33%) i tych, którzy uważają, że jej rola w tym obszarze się zmniejszyła (34%).

Tabela 4

	Jak Pan(i) sądzi, czy ogólnie rzecz biorąc, obecnie religia odgrywa większą czy też mniejszą rolę niż dawniej							
	na świecie		w Polsce		w Pana(i) rodzinie		w Pana(i) życiu osobistym	
	w procentach							
O wiele mniejszą	11	34	6	23	2	8	3	9
Nieco mniejszą	23		17		6		6	
Taką samą	27		35		69		67	
Nieco większą	24	33	24	40	12	21	12	23
O wiele większą	9		16		9		11	
Trudno powiedzieć	6		2		2		1	

Nieco mniej zróżnicowane są oceny wynikające z postrzegania roli religii w kontekście narodowym. Niespełna co czwarty badany (23%) uważa, że obecnie znaczenie religii uległo pewnej erozji, co trzeci (35%) sądzi, że pozostaje ono takie jak dawniej, natomiast aż dwie piąte ankietowanych (40%) ocenia obecny status religii w Polsce jako wyższy niż ten, który miała ona w różnie rozumianej przeszłości. Z pewnością nie bez wpływu na takie oceny pozostaje obecna sytuacja polityczna w kraju, a więc dość częste odwoływanie się do wartości religijnych przez przedstawicieli głównej partii rządzącej, jak również budzące kontrowersje polityczne zaangażowanie katolickiej rozgłośni radiowej.

Znaczenie religii w życiu osobistym i rodzinnym Polaków w przeważającej większości oceniane jest jako stabilne, a więc - jak można się domyślać na podstawie wcześniejszych

⁴ Zob. komunikat CBOS „Więzi Polaków z Janem Pawłem II, Kościołem i religią”, kwiecień 2006.

analiz - stosunkowo duże zarówno w przeszłości, jak i obecnie. Natomiast wśród osób, które dostrzegają fluktuację znaczenia religii w ich życiu osobistym, jak również w życiu ich rodzin, zmiany te znacznie częściej oceniane są jako zwykłe niż spadkowe.

Wydaje się, że wartość religii we wszystkich analizowanych obszarach życia społecznego w pewnym stopniu postrzegana jest przez pryzmat własnej osoby. Wzrost znaczenia religii w świecie, w Polsce, we własnej rodzinie i w swoim życiu osobistym stosunkowo najczęściej dostrzegają osoby przekonane o bardzo wysokim stopniu swojej religijności, najczęściej uczestniczące w praktykach religijnych, głównie najstarsze oraz najgorzej oceniające własny status materialny.

Osoby najmłodsze, uznające się za areligijne i w ogóle niepraktykujące, a także respondenci z wyższym wykształceniem i najlepiej oceniający własne warunki materialne stosunkowo częściej niż pozostali przychylają się do tezy o zmniejszeniu się znaczenia religii zarówno w płaszczyźnie globalnej, jak też narodowej, rodzinnej i osobistej.

Wyniki prezentowanych badań wskazują na to, że proces sekularyzacji w jego wąskim znaczeniu - jako „odkościelnienie”, a więc zerwanie łączności z Kościołem w sensie instytucjonalnym, poprzez zaprzestanie lub wyraźne ograniczenie uczestnictwa w praktykach religijnych, jak również jako wyraźne ograniczenie znaczenia religii w życiu społecznym, nie ma wyraźnego zastosowania w Polsce. Wskazują na to nie tylko, pozostające na stałym poziomie, deklaracje Polaków dotyczące wiary i uczestnictwa w praktykach religijnych, ale także ich subiektywne poczucie religijności oraz przekonanie o utrzymywaniu się społecznego znaczenia religii na dawnym poziomie, a nawet o jego wzroście w ostatnim czasie.

Silne przywiązanie Polaków do tradycji religijnych oraz kościelnych obrzędów towarzyszących istotnym wydarzeniom w życiu pozwalają przypuszczać, że religijność w sensie rytualistycznym nieprędko straci na znaczeniu. Trudno natomiast w tym momencie wyrokować o religijności w sensie ideologicznym oraz pragmatycznym, a więc o akceptacji doktryny religijnej i jej realizacji w codziennym życiu, gdyż ograniczony zakres naszych badań nie pozwala na tego typu analizy i wnioski.

Opracował
Rafał BOGUSZEWSKI